

Nr 106.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag angående tilldelningen av statsbidrag till den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten; given Stockholms slott den 27 februari 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementensärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås höjning av statsbidragen till den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten. Olika system för tillgodoseende av verksamheten skall kunna tillämpas. I avbidan på ytterligare praktiska erfarenheter tages ej slutlig ställning till organisationsformen.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, fråga om *den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade* samt anför därvid följande.

Verksamhet för meddelande av kostnadsfri rättshjälp utom rätta åt mindre bemedlade bedrivs i vårt land huvudsakligen genom landstingens och de landstingsfria städernas försorg. I Stockholm, Göteborg och Malmö anställdes under 1800-talets senare årtionden särskilda sakkörare med uppgift att vid sidan av sin vanliga verksamhet kostnadsfritt tillhandagå mindre bemedlade med juridiskt biträde såväl i rättegång som utom rätta. Sådana s. k. fattigsakkörare antogs sedermera i ytterligare ett antal städer. Fattigsakkörarinstitutionen blev emellertid på sina håll föremål för kritik. I ett den 31 december 1917 avgivet sakkunnigbetänkande föreslogs med anledning därav, att fattigsakkörarna skulle ersättas med fast organiserade anstalter, vars personal skulle ha till uteslutande uppgift att bereda obemedlade rättshjälp i eller utom rättegång. De sakkunnigas förslag resulterade i *kungörelsen den 12 september 1919 (nr 639) angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter*.

Enligt kungörelsen, som alltjämt gäller, må understöd av statsmedel tilldelas anstalt, som av landsting eller kommun, var för sig eller i förening, anordnats för meddelande av fri rättshjälp under förutsättning, *att* anstalten står under ledning av en på visst sätt sammansatt styrelse, *att* anstaltens verksamhet utövas enligt av Konungen utfärdat reglemente *samt att* statistiska uppgifter rörande verksamheten avges till statistiska centralbyrån. Understödet utgår i första hand med det belopp som erfordras till bestridande av samtliga för verksamheten nödvändiga utgifter för porto, abonnemang å rikstelefon samt telegram och interurbana telefonsamtal, ävensom till resekostnadsersättning jämlikt lägsta klassen i gällande resereglemente för de av anstaltens verksamhet föranledda resorna å statens järnvägar. Härutöver må ersättning beredas för intill hälften av det be-

lopp, som återstår, sedan från anstaltens sammanlagda årsutgifter till avlöningar, skrivmaterialier och tryckningskostnader dragits ersättningsbelopp, som till anstalten under året av hjälpsökande återgäldats eller på grund av domstols beslut inlutit till anstaltens personal för lämnat biträde i rättegång. På särskild prövning ankommer, huruvida ersättning må åtnjutas för bestridande av engångsutgifter, förenade med anstaltens upprättande. Sådan ersättning må dock ej i något fall överstiga 3 000 kronor.

Vid kungörelsen har såsom bilaga fogats ett *normalreglemente* för offentliga, med statsmedel understödda rättshjälpsanstalter. Enligt detta reglemente har dylik anstalt till ändamål att inom visst område kostnadsfritt i rättsliga angelägenheter tillhandagå mindre bemedlade och i sådant avseende bl. a. lämna råd och upplysningar samt hjälp med upprättande av handlingar, så ock biträde vid tvisters biläggande genom förlikning samt vid utförande av talan i rättegång, anhängiggjord vid domstol inom anstaltens verksamhetsområde.

I enlighet med kungörelsen finns för närvarande tolv rättshjälpsanstalter inrättade, nämligen för städerna Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg samt för följande landstingsområden: Stockholms läns, Hallands läns, Älvsborgs läns (två anstalter), Värmlands läns, Örebro läns och Västmanlands läns. Härtill kommer en för Tornedalen i Norrbottens län inrättad anstalt, som helt bekostas av statsverket.

Totala bruttokostnaden för de tolv icke-statliga rättshjälpsanstalterna kan för år 1949 uppskattas till 1 355 000 kronor. Av detta belopp täcktes 24 % eller 320 000 kronor genom inkomst av rörelsen, 14 % eller 195 000 kronor genom statsbidrag samt 62 % eller 840 000 kronor genom anslag från kommun eller landsting. Av posten inkomst av rörelsen utgjorde största delen, 239 000 kronor, ersättningar av allmänna medel för biträde i rättegång. Statsbidrag har icke beviljats med det högsta belopp, som 1919 års kungörelse medger. De nettokostnader, för vilka statsbidrag kan utgå med högst 50 %, täcktes sålunda år 1949 till allenast 21,9 % av statsbidrag.

Ett väsentligen nytt system för meddelande av fri rättshjälp, då fråga icke är om rättegång, började år 1945 tillämpas i Jämtlands län, där anordningar för utomprocessuell rättshjälp tidigare icke funnits. Detta s. k. jämtlandssystem innebär att samtliga inom ett landstingsområde verkamma advokater eller flertalet av dem genom avtal med landstinget åtar sig att lämna mindre bemedlade fri rättshjälp. Såsom ersättning för rättshjälpens meddelande äger advokaterna erhålla vad de efter vanliga grunder debiterat, så långt ett av landstinget beviljat årligt anslag därtill förlår.

I 1946 års statsverksproposition (andra huvudtiteln s. 88) förklarade jag att det ännu icke låte sig bedöma, huruvida den sålunda försöksvis tillämpade nya ordningen kunde anses jämbördig med systemet med rättshjälpsanstalter. Det borde emellertid öppnas möjlighet att låta statsverket bestrida även någon del av de kostnader som uppkomme vid meddelande av rättshjälp genom de privatpraktiserande advokaternas försorg. Vid bestämmandet

av förutsättningarna för medgivande av understöd i detta fall borde på grund av den ringa erfarenhet, som funnes av den nya ordningen, återhållsamhet iakttagas. Understöd för rättshjälp borde icke beviljas i andra län än där det med hänsyn till de kostnader, som skulle vara förenade med upprätthållandet av en effektiv anstaltsorganisation, och förhållandena i övrigt kunde anses påkallat att i stället sörja för fri rättshjälp genom de privata advokaterna. Riksdagen fann vad sålunda föreslagits vara välmotiverat (se skrivelse nr 2/1946 s. 8).

På grund härav utfärdades *kungörelsen den 20 september 1946 (nr 619) angående understöd av statsmedel för utomprocessuell rättshjälp annorledes än genom offentlig rättshjälpsanstalt*. Enligt kungörelsen, som alltjämt gäller, utgår understöd till landsting, som slutit avtal med Sveriges advokatsamfund eller avdelning av samfundet om att alla eller flertalet av samfundets i landstingsområdet verksamma ledamöter skall meddela fri utomprocessuell rättshjälp, under förutsättning att den bedrivna rättshjälpsverksamheten står under betryggande tillsyn. Understödet utgör högst en tredjedel av den årliga kostnad som landstinget jämlikt avtalet vidkänts för verksamheten. Landsting, som uppbär understöd enligt kungörelsen, skall sörja för att statistiska uppgifter om verksamheten avges till statistiska centralbyrån.

Rättshjälpsverksamhet enligt jämtlandssystemet bedrivs för närvarande inom sjuutton landstingsområden, nämligen Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings och Kronobergs läns landstingsområden, Kalmar läns norra och södra landstingsområden samt Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Kopparbergs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens läns landstingsområden.

De till grund för verksamheten liggande avtalen är icke helt likalydande. Sammanfattningsvis innehåller de i sina huvuddrag följande. Styrelsen för vederbörande avdelning av Sveriges advokatsamfund åtar sig att tillse att om möjligt samtliga inom landstingsområdet verksamma advokater står till de mindre bemedlades förfogande, då dessa är i behov av rättshjälp utom rätta. Den som önskar erhålla fri rättshjälp, har att avlämna en på heder och samvete underskriven uppgift angående sina ekonomiska förhållanden. Uppgiften skall vara bestyrkt av en person i viss ställning. I allmänhet är sökanden berättigad till fri rättshjälp allenast om hans vid senaste taxering påförda beskattningsbara inkomst icke överstiger visst belopp. I de för år 1949 gällande avtalen var följande belopp angivna, nämligen för Kalmar läns södra landstingsområde 2 500 kronor, för Södermanlands, Östergötlands och Skaraborgs läns landstingsområden 2 000 kronor, för Jönköpings läns och Kalmar läns norra landstingsområden 1 500 kronor samt för Göteborgs och Bohus läns landstingsområde 1 000 kronor. För en icke försörjningsskyldig person i ortsgrupp III motsvarade dessa belopp enligt 1948 års taxering en omkring 1 000 kronor högre taxerad inkomst. Advokat som meddelat rättshjälp erhåller av landstinget dels ersättning för utlägg, dels ock arvode för nedlagt arbete. Vid arvodesberäkningen skall sedvanliga debite-

ringsgrunder tillämpas. Förslår icke det av landstinget beviljade anslaget, reduceras advokaternas arvoden proportionellt.

Totala rättshjälpskostnaden för de 13 landsting, som år 1949 tillämpade jämtlandssystemet, uppgick nämnda år till 103 000 kronor. Kostnaden skulle ha blivit c:a 5 000 kronor högre, därest icke på vissa håll de av advokaterna fordrade ersättningarna nedsatts med hänsyn till storleken av beslutade anslag.

Allenast landstingen i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län erhöll statsbidrag för 1949 års verksamhet. Bidragen uppgick till sammanlagt 4 760 kronor och motsvarade 20 % av dessa landstings beräknade kostnader för rättshjälpsverksamheten.

Inom Gotlands läns landstingsområde har landstinget träffat avtal med en inom området tidigare icke verksam advokat att denne skall mot bestämt årligt arvode lämna rättshjälp åt mindre bemedlade med rätt att därjämte bedriva praktik för annat klientel. I viss utsträckning medverkar även annan advokat i verksamheten.

I Gävleborgs läns landstingsområde och i Gävle stad saknas anordningar för meddelande av fri utomprocessuell rättshjälp. Vid olika tillfällen har förslag framförts om upptagande av rättshjälpsverksamhet inom områdena, men frågan har hittills fått anstå i avbidan på statsmakternas ställningstagande till spörsmålet om ändrade grunder för statsbidragstilldelningen.

Frågan om rättshjälpsverksamhetens organisation har varit föremål för utredning av en inom justitiedepartementet tillkallad kommitté (*1949 års rättshjälpskommitté*¹), vilken den 4 augusti 1951 avgivit betänkande med förslag i ämnet (SOU 1951:31).

Kommittén har — under framhållande av rättshjälpsverksamhetens stora betydelse — föreslagit, att landstingen och städerna utom landsting skulle i lag åläggas skyldighet att ombesörja rättshjälp åt mindre bemedlade. Dessa skulle med andra ord tillförsäkras rätt till sådan hjälp. För att säkra effektivitet och enhetlighet borde Kungl. Maj:t äga bestämma huvuddragen av den organisation, som i varje särskilt fall skulle komma till användning, och därjämte kunna ingripa även i andra, mera detaljbetonade avseenden.

I fråga om organisationsformen har kommittén föreslagit en kombination av de båda hittills använda systemen. Anstalt borde finnas överallt där tillräckligt underlag för anstaltsverksamhet kunde anses föreligga. I den mån sådant underlag icke funnes skulle rättshjälpen ombesörjas enbart av advokater med egen rörelse. Även inom landstingsområden med anstalt skulle privatpraktiserande advokater i viss utsträckning kunna anlitas. Kommittén har sålunda givit anstaltssystemet ett visst företräde framför

¹ Ledamöter i kommittén var hovrättsrådet K. H. Henkow (ordförande), ledamoten av riksdagens första kammare, sjukkassedirektören E. G. Andersson, föreståndaren för Örebro läns rättshjälpsanstalt, advokaten A. Berggren, kanslirådet, numera expeditionschefen G. T. Evers, advokaten L. E. B. Gezelius, numera ledamot av riksdagens andra kammare, revisionssekreteraren, numera hovrättsrådet P. J. G. Sson Hagströmer (tillika sekreterare) och tillsynsläraren L. Sondén.

systemet med enbart privatpraktiserande advokater. Enligt kommitténs mening borde anstalter finnas inrättade icke blott för alla städer, som ej deltar i landsting, utan även för samtliga landstingsområden med undantag endast av Kalmar läns norra och Gotlands läns landstingsområden. Beträffande sex landstingsområden har dock förordet för anstalt givits efter tvekan. Kommitténs ställningstagande har i främsta rummet dikterats därav, att kommittén funnit jämtlandssystemet fungera otillfredsställande och medföra förhållandevis stora kostnader. Kommittén har framhållit att, medan antalet diarieförda nya ärenden vid rättshjälpsanstalterna år 1949 uppgått till nära 48 000, samma år enligt jämtlandssystemet handlagts endast omkring 1 900 diarieförda nya ärenden. Vid bedömande av dessa siffror borde man visserligen beakta — förutom bristfälligheter i den statistiska redovisningen samt folkmängdsförhållandena inom de olika verksamhetsområdena — att det vid jämtlandssystemet i stort sett gällt strängare fordringar för att en rättsökande skulle få fri rättshjälp. Det vore enligt kommitténs mening dock tydligt att rättshjälpsverksamheten haft väsentligt större omfattning vid anstalterna än i landstingsområden med jämtlandssystem. Det allmännas genomsnittliga kostnad per ärende har kommittén beräknat, vid anstaltssystem till 25 kronor (för enbart stadsanstalternas del skulle motsvarande belopp bli 23 kronor och för länsanstalterna 29 kronor) och vid jämtlandssystem till 40 kronor.

Två reservanter inom kommittén¹ har däremot velat ge företräde åt jämtlandssystemet under framhållande bl. a., att kommittémajoriteten underskattat dess effektivitet och bedömt dess kostsamhet felaktigt. Reservanterna har vidare anfört, att anstaltssystemet och jämtlandssystemet icke i praktiken fått verka under samma betingelser, varför en tillförlitlig jämförelse mellan systemen icke vore möjlig förrän ytterligare erfarenhet vunnits. Man borde därför avvakta utvecklingen under en tid, då de båda organisationsformerna finge verka under i stort sett likartade villkor. Om man emellertid redan nu ginge att bedöma, vilket system som borde komma ifråga för de särskilda områdena, syntes en övergång från en redan tillämpad organisationsform till en annan icke böra äga rum, om ej starka skäl talade därför.

Vad slutligen angår finansieringen av rättshjälpsverksamheten har kommittén med hänsyn till verksamhetens rättsvårdande karaktär funnit motiverat, att staten bidrage till kostnaderna i väsentligt högre grad än vad hittills varit fallet. Eftersom en effektiv rättshjälpsorganisation måste bli förhållandevis dyrare i ett landstingsområde med dess större avstånd än i en stad och då skatteunderlaget i de städer, som ej deltog i landsting, i genomsnitt vore avsevärt större än i landstingen, borde landstingen erhålla statsbidrag efter förmånligare grunder än städerna utom landsting. Kommittén har av dessa skäl förordat, att statsbidrag skulle utgå till landsting med 60 % och till städer utom landsting med 40 % av årliga nettoutgifterna dock med avdrag liksom hittills för lokal- och inventariestkostnader.

Över rättshjälpskommitténs betänkande har *yttranden* avgivits av rikets

¹ Hrr Gezelius och Hagströmer.

hovrätter, socialstyrelsen, statskontoret, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, samtliga landsting utom landstinget i Gotlands län, stadsfullmäktige i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle, samtliga rättshjälpsanstalter samt ytterligare ett antal myndigheter och sammanslutningar.

Det alldeles övervägande flertalet av remissinstanserna har vitsordat angelägenheten av en lagstiftning, som fastslår de mindre bemedlades rätt att erhålla utomprocessuell rättshjälp av det allmänna. Likaså har man i regel godtagit tanken, att ombesörjandet av rättshjälpsverksamheten liksom hittills skulle ankomma på landstingen och de städer, som ej deltar i landsting. I åtskilliga detaljfrågor och då särskilt i vad angår valet av organisationsform går emellertid meningarna starkt isär.

Kommittémajoritetens förslag i organisationsfrågan har biträttts av tjuguen remissinstanser, bland dem *hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Örebro och Norrbottens län samt svenska stadsförbundet*. Till reservanternas linje har *hovrätten för Nedre Norrland, länsstyrelserna i Kalmar, Blekinge och Gävleborgs län* samt ytterligare fem remissinstanser anslutit sig. Trettioåtta remissinstanser åter har förordat, att huvudmännen för rättshjälpsverksamheten (landstingen) erhåller full frihet att välja mellan anstalts-system och jämtlandssystem. Bland dessa remissinstanser märkes *Göta hovrätt, statskontoret, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län samt svenska landstingsförbundet*. Ytterligare fyra remissinstanser — bland dem *länsstyrelserna i Södermanlands och Älvsborgs län* — förordar att vid valet av organisationsform stor hänsyn toges till huvudmännens önskemål.

Kommitténs förslag om statsbidrag med 60 % till landstingen och 40 % till städer utom landsting har mött gensaga från *statskontoret*, som ej kan finna att de nuvarande bidragen skulle vara otillräckliga. *Svenska landstingsförbundet* och fyra andra remissinstanser finner de föreslagna bidragen till landstingen tilltagna i underkant men påyrkar dock icke nu någon höjning. *Länsstyrelserna i Kopparbergs och Norrbottens län* jämte sex andra remissinstanser förordar däremot en allmän höjning av statsbidragen. Förslaget att bidrag skulle utgå med skilda procenttal till landsting och till städer utom landsting har mött gensaga från *överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Malmöhus län, stadsfullmäktige i Stockholm, Göteborg, Norrköping och Hälsingborg, Norrköpings stads rättshjälpsanstalt samt svenska stadsförbundet*.

Departementschefen.

Under nutida samhällsförhållanden ställes den enskilde ej sällan inför situationer som han ej förmår bemästra utan juridiskt biträde. Så är naturligtvis i främsta rummet fallet, om han av någon anledning har att utföra

talans i rättegång. Men även då det icke är fråga om process kan han ha behov av sakkunnig hjälp i rättsliga angelägenheter. Särskilt ofta gör sig sådant behov gällande på familjerättens område, t. ex. då det gäller att komma till rätta med skilda spörsmål i samband med hem- eller äktenskapsskillnad. Juridiskt bistånd är vidare ofta nödvändigt vid upprättandet av olika legala handlingar såsom testamenten, bouppteckningar och arvskiten. Vid hyres- och anställningsförhållanden och vid avbetalningsköp uppkommer ej sällan problem, som för sin lösning kräver juridisk insikt. Även på förvaltnings- och socialrättens område kan rättshjälp behövas. I alla dessa situationer riskerar den, som ej förmår själv bekosta juridiskt biträde, att lida rättsförlust, om han ej erhåller rättshjälp genom det allmännas försorg. Genom institutet fri rättegång har man velat förebygga, att någon på grund av medellöshet skall behöva gå miste om möjligheten att tillvarataga sina intressen inför rätta. Principen om allas likhet inför lagen fordrar emellertid, att den mindre bemedlade äger möjlighet att erhålla rättshjälp även då det gäller utomprocessuella frågor. Det måste betecknas som en social angelägenhet av stor vikt att effektiva anordningar för meddelande av fri utomprocessuell rättshjälp överallt står till buds för mindre bemedlade.

I vårt land bedrives för närvarande verksamhet för meddelande av sådan hjälp huvudsakligen genom landstingens och de landstingsfria städernas försorg. Verksamheten är icke obligatorisk utan helt beroende av huvudmännens initiativ. Statsmakterna har inskränkt sig till att uppmuntra verksamheten genom att lämna bidrag till kostnaderna. Bidragen har emellertid varit relativt knappt tillmätta och har för övrigt icke utgått i samtliga fall. Trots detta bedrives rättshjälpsverksamhet numera i de flesta delar av landet. På åtskilliga håll har dock verksamheten ännu icke den omfattning som skulle vara önskvärd.

Med hänsyn till angelägenheten av att en effektiv och i övrigt ändamålsenlig rättshjälpsorganisation finns inrättad överallt i landet, talar enligt min mening goda skäl för den av rättshjälpskommittén framförda tanken att upptaga rättshjälpsverksamheten till närmare reglering i lag, därvid skyldighet skulle åläggas landstingen och städerna utom landsting att svara för verksamheten. Emellertid är det tveksamt om tiden ännu är inne att genomföra en sådan lagstiftning.

Vid en reglering av verksamheten i lag bör man enligt min mening icke underlåta att taga ställning till frågan om valet av organisationsform. Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen tillämpas i vårt land för närvarande i huvudsak två olika system för meddelande av fri utomprocessuell rättshjälp, nämligen anstaltssystemet, innebärande att verksamheten ombesörjes genom särskild för ändamålet inrättad anstalt, och det s. k. jämtlandssystemet, enligt vilket rättshjälpen meddelas på landstingets bekostnad av privatpraktiserande advokater. I den offentliga debatten har framförts skilda åsikter rörande fördelarna och nackdelarna av dessa två system. Även inom rättshjälpskommittén har yppats olika meningar i denna fråga. Kommittén har visserligen varit enig om att de båda systemen borde på visst

sätt kombineras. Majoriteten har emellertid därvid velat ge anstaltssystemet ett visst företräde, medan åter två reservanter uttalat starka sympatier för jämtlandssystemet. Bland remissinstanserna har meningarna likaså varit starkt delade.

Vad som främst talar för anstaltssystemet är den avsevärt större omfattning rättshjälpsverksamheten erhållit vid anstalterna än i de landstingsområden, där jämtlandssystemet tillämpas. Vid en jämförelse mellan de två organisationsformerna bör man emellertid hålla i minnet, att jämtlandssystemet ännu är förhållandevis nytt och hittills icke fått arbeta under samma yttre betingelser som anstaltssystemet. De landsting, som tillämpar förstnämnda system, har sålunda i allmänhet uppställt villkor för rätten att komma i åtnjutande av hjälp, som är betydligt strängare än de vid anstalterna tillämpade. I de landstingsområden, där en maximigräns i inkomsthänseende gäller, kan sålunda endast personer med en årsinkomst, som är ungefär 2 000 kronor lägre än motsvarande vid anstalterna tillämpade inkomstgräns, erhålla rättshjälp. Den omständigheten, att vid jämtlandssystemet i dess nuvarande utformning summan av de till advokaterna utgående ersättningarna icke får överstiga ett av landstinget beviljat årligt anslag, måste även menligt påverka verksamhetens omfattning. De påtalade förhållandena torde åtminstone delvis kunna förklaras därav, att endast tre av de sju landsting, som för närvarande tillämpar jämtlandssystem, erhåller statsbidrag för verksamheten. Till det anförda kommer, att den enligt jämtlandssystemet bedrivna verksamheten för närvarande är behäftad med vissa brister, vilka synes kunna undanröjas med relativt enkla medel. Sålunda har annonsering och annat tillkännagivande av den fria rättshjälpen icke alltid skett i erforderlig utsträckning, varför de hjälpbehövande understundom ej känner till de möjligheter till rättshjälp som står till buds. Verksamheten har vidare hämmats av att de privata advokatbyråerna i motsats till anstalterna i allmänhet icke hållit mottagningar efter den vanliga arbetstidens slut.

Med hänsyn till det anförda är det tydligt att en fullt rättvisande jämförelse mellan de två organisationsformerna icke är möjlig i nuvarande läge. Även om jag nu är närmast benägen att anse, att en organisation i huvudsaklig överensstämmelse med kommittémajoritetens förslag skulle innefatta den lyckligaste lösningen av problemet, finner jag därför och i betraktande även av de starkt delade meningar, som kommit till uttryck bland remissinstanserna, tiden ännu icke vara mogen för en lagstiftning i ämnet.

Ett ytterligare skäl att icke nu tillgripa lagstiftning är, att en översyn ur rationaliseringssynpunkt av gällande statsbidragsbestämmelser pågår genom allmänna statsbidragsutredningen. Utredningen har den 1 december 1952 avgivit principbetänkande angående driftbidrag till primärkommuner, vari förordats att ett antal speciella sådana bidrag skulle ersättas med ett allmänt statsbidrag. Därest utredningen vid sitt fortsatta ställningstagande skulle komma att föreslå en motsvarande reform för sekundärkommunernas del, torde spörsmålet om statsbidrag till rättshjälpsverksamheten komma i ett förändrat läge.

Om sålunda frågan om en lagstiftning i ämnet tills vidare skjutes åt sidan, synes det med hänsyn till verksamhetens stora sociala betydelse angeläget att, i avbidan på frågans återupptagande, genom ökad statsbidragstilldelning underlätta för landstingen och städerna utom landsting att vidmakthålla och intensifiera den frivilligt bedrivna rättshjälpsverksamheten. Redan verksamhetens karaktär synes för övrigt, med nu tillämpade principer för kostnadsfördelningen mellan stat och kommun, i och för sig motivera en väsentlig höjning av de utgående statsbidragen. Man bör vidare eftersträva att likställa de båda organisationsformerna, så att en mera rättvisande jämförelse dem emellan blir möjlig. Statsbidrag bör sålunda tills vidare utgå efter samma grunder till landsting, vilka tillämpar jämtlandssystem, som till landsting, vilka inrättat rättshjälpsanstalt för sitt område. Anledning synes, i varje fall i nuvarande läge, icke förekomma att — såsom rättshjälpskommittén föreslagit — låta städerna få lägre bidrag än landstingen.

Jag vill därför förorda, att statsbidrag för rättshjälpsanstalter tills vidare skall utgå med hälften av årliga nettoutgifterna för anstaltens verksamhet dock med avdrag, liksom för närvarande, för lokal- och inventariestkostnader. Landsting, som bedriver rättshjälpsverksamhet enligt jämtlandssystemet — och därmed bör i förevarande hänseende jämföras den å Gotland tillämpade organisationsformen — bör erhålla bidrag med hälften av den årliga kostnad, som landstinget jämlikt det med advokaterna slutna avtalet vidkänts för verksamheten. Med några lokal- och inventariestkostnader torde man här icke behöva räkna. Blivande anslag å statsbudgeten torde böra bestämmas så, att de utfästa statsbidragen kan utgå utan reducering.

Jag förutsätter härvid att landstingen och städerna utom landsting begagnar den möjlighet den ökade statsbidragstilldelningen erbjuder till att upprusta och intensifiera rättshjälpsverksamheten, där så kan anses påkallat. Särskilt inom de landstingsområden, där jämtlandssystemet tillämpas, är behovet av reformer i detta hänseende stort. Såsom särskilt angeläget framstår det att landstingen höjer de alltför låga inkomstgränser, som nu mångenstädes uppställts för rätten att anlita verksamheten och som utesluter en stor del av det hjälpbehövande klientelet från möjligheten att erhålla rättshjälp. Det synes också önskvärt, att landstingen omprövar den hittills tillämpade principen att de till advokaterna utgående ersättningarna icke får tillsammans antagna överstiga visst av landstinget bestämt belopp. Erforderlig annonsering bör vidare äga rum och, där så kan anses lämpligt, kvällsmottagningar anordnas.

Det är givetvis vanskligt att på förhand uppskatta storleken av de anslagsbehov som den ökade statsbidragstilldelningen kommer att medföra för statsverket. Nettokostnaderna för de tolv icke-statliga rättshjälpsanstalternas verksamhet under år 1952 uppgick — med avdrag för lokal- och inventariestkostnaderna — sammanlagt till omkring 1 237 000 kronor. Under antagande av oförändrade kostnader skulle statsbidrag komma att utgå för anstalterna med tillhoppa 618 500 kronor per år. Vad beträffar jämtlandssystemet synes man — då säkra utgångspunkter för en beräkning icke kan erhållas — i

likhet med kommittén böra räkna med en kostnad av 40 kronor per ärende och fyra ärenden årligen per 1 000 personer av befolkningsunderlaget. Härtill kommer fasta kostnader, i genomsnitt 3 000 kronor per landstingsområde och år. För Gotlands läns landstingsområde torde kunna räknas med en total årskostnad av 10 000 kronor. Med dessa utgångspunkter kan sammanlagda årliga kostnaden för de landsting, som tillämpar jämtlandssystem — Gotlands läns landsting därunder inbegripet — beräknas till 645 000 kronor och statsbidraget till 322 500 kronor. Totala beloppet av statsbidragen skulle således komma att uppgå till 941 000 kronor per år. Därest verksamhet för meddelande av utomprocessuell rättshjälp skulle upptagas i Gävleborgs läns landstingsområde och i Gävle stad, där sådan verksamhet för närvarande icke bedrivs, torde man ha att räkna med en ytterligare kostnad för statsverket av omkring 25 000 kronor. Till jämförelse må nämnas, att anslaget för understöd till utomprocessuell rättshjälp för budgetåret 1953/54 upptagits till 200 000 kronor. För bestridande av kostnaderna för Tornedalens rättshjälpsanstalt skulle liksom för närvarande ett särskilt anslag utgå.

En intensifiering av rättshjälpsverksamheten i enlighet med det anförda kan icke gärna komma till stånd förrän från och med 1954 års ingång. Höjning av statsbidragen synes ej böra ske för tiden dessförinnan. Då statsbidragen förutsättes liksom hittills utgå i efterskott — de utanordnas regelmässigt på hösten året efter det som avses med bidragen — kommer höjningen icke att påverka statsverkets anslagsbehov förr än för budgetåret 1955/56. För att erforderliga förberedelser må kunna vidtagas för upprustning av verksamheten bör emellertid landstingen och städerna utom landsting redan under innevarande år erhålla besked om vilka statsbidrag de kan påräkna för år 1954.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna de av mig här förut förordade grunderna för tilldelningen av statsbidrag till den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Georg Dahlin.